

FOLYÓIRATSZEMLE

Onoma 58. (2023)

Szerkesztő: OLIVIU FELECAN. The International Council of Onomastic Sciences, Uppsala. 431 lap

1. Az Onoma 58. száma tematikus blokként a 2021 májusában online megrendezett IGU Conference on Heritage Geographies konferencia előadásainak írott változatát tartalmazza. A középpontban a helynevek mint kulturális örökség fontossága és ezek védelmének szükségessége áll. A tanulmányok a mikrotoponímia, a földhasználat története és a helynevek irodalmi reprezentációinak témáit egyaránt vizsgálják. A kötet vendég-szerkesztője, PETER JORDAN előszavában rámutat az exonimák és endonimák közötti különbségekre, és kiemeli az exonimáknak mint a népcsoportok külső kapcsolatait tükröző elemeknek a fontosságát (11–17).

PŘEMYSL MÁCHA tanulmánya a helynevekben rejlő kulturális és tudományos értékek elismerésének és védelmének komplex feladatát tárgyalja, amely számos dilemmát vet fel, többek között az örökségi érték meghatározását és a védelmi prioritásokat. Kiemeli, hogy figyelembe kell venni a politikai, erkölcsi és gyakorlati szempontokat, miközben tiszteletben kell tartani a helynévrendszerek dinamikus jellegét és az emberek szabadságát a fontos helynevek kiválasztására vagy alkotására. Tanulmányának célja, hogy megoldásokat kínáljon ezekre a dilemmákra (19–35).

JOAN TORT I DONADA tanulmánya a Katalóniában, pontosabban a Tarragona tartománybeli Baix Camp comarca (kb. 'vidék, járás') területén található mikrotoponimák örökségértékére összpontosít. Azt vizsgálja, hogy a kisebb földrajzi objektumoknak a nevei milyen mértékben illusztrálják a terület helynévanyagának örökségértékét, és mennyiben alkalmazható ez a paradigma más helynévrendszerekre. DONADA 1776 hegynévet vizsgál, amelyek 690 km²-es területen, 29 településen találhatók a nyugat-mediterrán régióban (37–54).

CÉSAR LÓPEZ-LEIVA és JOAN TORT I DONADA tanulmánya a spanyolországi La Rioja hegyvidékén évszázadokig legelőként szolgáló területek erdősödését és cserjessé válását írja le, ami az itteni népességcsökkenés és a városi terjeszkedés következménye. Ugyanakkor beszámol arról, hogy a helynevek még mindig emlékeztetnek az egykori legelőkre és a mezőgazdasági tevékenységekre, ami fontos a természetközeli tájak kulturális örökségének megértésében és magyarázatában, különösen az ún. „másodlagos vadon” területein, vagyis az emberi tevékenység által megváltoztatott vidékeken helyreállított természetes élőhelyeken. (55–78).

PAMELA J. RADER Alice Oswald Dart és Memorial című versein keresztül közelíti meg a helynevek kulturális értékének kérdését. A költemények a víz ökológiájára helyezik a hangsúlyt a helynevekkel és vízi utakkal kapcsolatos történetek és mítoszok felidézésével.

A szerző kiemeli, hogy az ezekben használt víznevek és a mitológiai alakok által újraértelmezett történelem segít az ember és a természet kapcsolatának megértésében és újjáépítésében, miközben a Memorial – különösen az Iliász halottaira való emlékezésen keresztül – reflektál az élet körforgására és a halhatatlanság vágyának elutasítására (79–92).

MIKESY GÁBOR munkája a korai magyar helynevek azon különlegességét mutatja be, hogy bizonyos csoportok nevei könnyen válhattak helynevekké grammatikai módosulás nélkül. A honfoglaló magyarok gyorsan szerveződtek át települést alapító keresztény, feudális társadalomba. Az új hazába való betelepülés során sok helynév jött létre, amelyek régi emlékeket őriznek meg. Ebben a tanulmányban MIKESY két csoportra, illetve ezek kulturális örökségére fókuszál: a korai magyar személynevekből és a foglalkozásnevekből alakult helynevekre, mivel ezek jelentős ismereteket nyújtanak az interetnikus kapcsolatok és bevándorlások megértéséhez (93–103).

VIVIANA FERRARIO, PIERGORGIO CESCO FRAREA és ANDREA TURATO tanulmánya a Comelico alpesi völgyrendszerben található kisebbségi helységnevek kataszteralapú történeti térinformatikai vizsgálatának tapasztalatairól számol be. A Comelico digitális helynévatlasza tudományos eszközként rögzíti és térképezi fel a helyneveket, népszerűsítve a latin toponimák használatát, és erősítve a kisebbségi nyelv értékességének gondolatát (105–123).

RHIAN PARRY tanulmányában azt hangsúlyozza, hogy a helynevek fontos kapcsolatot jelentenek az kulturális örökséggel és az identitással, de Walesben veszélyben vannak a társadalmi és gazdasági változások miatt. A szerző kritikus szemmel vizsgálja meg a walesi helynevek védelmének jogi kérdéseit, majd bemutatja, hogy a 2013-ban alakult Welsh Place Name Society ('Walesi Helynévtársaság'; WPNS), egy alulról szerveződő tudományos társaság hogyan dolgozott együtt a walesi szervezetekkel és helyi közösségekkel a helynevek népszerűsítésében és védelmében (125–146).

A helynevek kulturális és nyelvi kontextusban alakulnak ki, gyakran ellentmondásokat és konfliktusokat eredményezve. ANDREY HERZEN és OLGA HERZEN munkája szemlélteti, hogy a helynévkutatás interdiszciplináris megközelítése hatékony eszköz a kulturális örökség földrajzi vonatkozásainak vizsgálatában. A tanulmány ezt a Fekete-tenger északnyugati térségében használt helyneveken keresztül mutatja be (147–176).

WOJCIECH WŁOSKOWICZ munkájának célja a Habsburgok helyneveket érintő politikájának részleges rekonstruálása. Tanulmányában három katonai felmérést tárgyal, minde mellett bemutatja a Habsburgok által alkalmazott névpolitikát is. Hangsúlyozza, hogy a helyi közösségek által használt nevek kulcsfontosságúak a katonai térképek megbízhatóságának értékelése szempontjából, a helynevek pontos használata pedig elengedhetetlen a tudományos kutatások szempontjából (177–198).

PANDELEIMON HIONIDIS tanulmánya a 20. század eleji helységnevekkel kapcsolatos görög felfogást és névpolitikát vizsgálja. Kiemeli a görögországi földrajzinév-bizottság szerepét és a nevek megváltoztatásának hatását abban a folyamatban, amelynek során az állam igyekezett megvalósítani a modern görög identitás hangsúlyozása érdekében kialakított politikai és ideológiai elképzeléseit (199–214).

ZVINASHE MAMVURA tanulmányában arra koncentrál, hogy a zimbabwei szeparatisták hogyan manipulálják a helységneveket a nemzeti identitás és az állampolgárság megkérdőjelezésére és az ellenállás kifejezésére. A tanulmány a kritikai helynévtan elveit alkalmazva vizsgálja, hogy az elszakadás támogatói hogyan használják a helyneveket az elképzelt autonóm állam, a Mthwakazi szimbolikus kialakításában (215–240).

PETER JORDAN írása nagy hangsúlyt fektet arra, hogy hangsúlyozza: a helyi közösség által nem használt, a megfelelő endonimáktól eltérő exonimák kulturális örökségként értékelendők, mivel tükrözik az azokat használó közösség politikai, kulturális és gazdasági kapcsolatait a megnevezett területekkel. Megállapítása szerint az ENSZ és a nemzeti szabályozások még nem reagáltak megfelelően a helynevek kulturális örökségként való értékelésére, mivel ez az áramlat viszonylag új keletű a nemzetközi és nemzeti földrajzi névi egységesítésben (241–254).

2. A tematikus blokk tanulmányait egy tudománytörténeti jellegű írás követi, amelyben EUGEN SCHOCHENMAIER röviden ismerteti a világ első helynévtani folyóiratának, az 1884-ben indult *Nomina Geographica Neerlandica* című holland periodikának a történetét, valamint a hollandiai és belgiumi helynévkutatás fejlődésére 2011-ig gyakorolt meghatározó befolyását (257–265).

3. A folyóiratszám nem tematikus blokkjában három további, a helynevek témaköréhez nem kapcsolódó tanulmány található.

ALENA RUDENKA írása a fehéroroszok és az ukránok etnikai identitásának és nyelvi kapcsolatainak történetét vizsgálja. Két fő elképzelés mentén elemzi, hogyan tükrözik a nép- és nyelvnevek változásai az etnikai identitás és a nép mentalitásának alakulását. Megállapítja, hogy mindkét nép több mint egy évszázada önálló etnikumnak tekinti magát (269–288).

MÁRCIA SIPAVICIUS SEIDE tanulmányában a DOAJ (Directory of Open Access Journals) adatbázisában 2011–2022 között megjelent tudományos cikkek címeiből és összefoglalóiból gyűjtött, az orvostudomány, a testnevelés, a klinikai tanulmányok és az oktatás területén használt neveket elemzi, különös tekintettel a morfológiai, szintaktikai, szemantikai és pragmatikai jellemzőikre (289–304).

AZIBAOGUANASI WILLIAMS munkájában az afrikai baatombu nép egyedi személynév-rendszerét és annak kulturális-társadalmi jelentőségét teszi vizsgálatának tárgyává. Rámutat arra, hogy miképpen formálja és tükrözi ez a névadási rendszer a baatombu közösség kulturális identitását és társadalmi szerkezetét, feltárva ezzel a személynemek, a kulturális gyakorlatok és a társadalmi dinamika összetett kölcsönhatását (305–324).

4. A kötet végén tizenhat recenzió található. Az ismertetett művek között kettő francia, négy német, egy olasz és kilenc angol nyelvű (327–431). A bemutatott művek között megtalálható FARKAS TAMÁS ismertetése is TÓTH VALÉRIÁNAK a középkori magyar személynévrendszerről írt angol nyelvű monográfiájáról (361–365).

5. Az *Onoma* 58. száma átfogó képet nyújt a helynévkutatás egyes témáiról, és számos új perspektívát is kínál ezekkel kapcsolatban. A kötet jól reprezentálja, hogy helynevek által miként tükröződik az emberi kultúra és táj változatossága, hogyan engednek pillantást az előző generációk életébe és gondolkodásmódjába.

TÓTH PANNA

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9400-1175>

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar